

Ruusmaa Vootele vaikusõst ja hirmust <i>Kae lk 2</i>	Nõglapaiuveinist ja luulõtuisist Kangro preemiä saanuga <i>Kae lk 3</i>	Kuis väiku lats üten piniga mõtsa kattõ <i>Kae lk 4</i>	9 7714061922005
--	---	---	---

Käü pühäpaiku pildivõigõlus

SA Hiite Maja, Maavalla koda ja Tarto ülikooli luudusliidsi pühäpaiku keskus kutsva üles saatma pilte pühäpaigust. Riikevaihõlidsõ võigõlusõ teemas om luuduslidsõ pühäpaiga. Võigõlust peetas kümnendät kõrda. Aoluulidsõs luudusligus pühäpaigas peetas algusõst pääle luuduslidsõ vällänägemisega paiku, kon edevanõmba omma käünü kombit täütman. Vahtsõmbist pühäpaigust oodõtas võigõlusõlõ pilte ristipuiõst. Võigõlusõga proovitas hoita ja väärtüstä pühhi paiku kultuuri- ja luudusõperändüst, saia ülekaehus naidõ paiku täämbädsest saisust ja juhti inemiisi pühhi paiku hoitma ja pühhin paigun käümä. Oodõdu omma nii soomõ-ugri rahvidõ man ku ka muial maa-ilman tettü pildi. Teedüst võigõlusõ kotsilõ saa mano: www.maavald.ee/kuvavoistlus-2017.

Uma Meki söögi- nätäl tulõ jäl

9–15. rehekuuni peetas Võromaal Uma Meki kohvikidõ ja restoraanõ nädälit. Tuul nädälil pakva viis söögikotust Uma Meki märgi saanu eräle menüüd. Kolm söögikäüki mass kokko 15 eurot. Söögikotussõ, kon Uma Meki

sööginädäli menüüd pakutas, omma Ööbikuoru villa Rõugõn, kohvik Suur Muna Haanin, Spring Cafe Võrol, Koo-patoit (Piusa külustuskeskusõ kohvik) Piusal ja Saarsilla talukohvik Rõugõn.

Pakuti hulga põnõvit võrokeelitsit sõnno

Võro instituut kutsõ 14.–26. süküskuuni üles pakma vällä kõgõ põnõvampi võrokeelitsit sõnno. Üleskutsõ lätõ kõrda suurõlõ hulgalõ inemiisile: Mofovihun jõudsõ sõnnom ligi 10 000 inemise mano ja vällä pakuti päält saa sõna. «Kõgõ inämb miildünü sõna oll «pudsunudsija»,» kõnõl Võro instituudi tiidrü Jüvä Sullov. «Viil pakuti säändsit sõnno nigu «parhilla» ja «prõlla», nuu miildü inemiisile. Väega huvitav sõna oll «nussõldõ», miä tähendäs, et ku midägi om kehväste lännü, sis om nussõldõ lännü.» selef tä. Välläpakutuisi sõnno hulgan oll hulga täpitähtiga sõnno, miä paistus, et miildüse inemiisile: murre, hämmämä, hämmätüs, täämbä, pörõhõlt. Välläpakutuist sõnnost valitas vällä 10 sõnna, miä saadõtas Friisimaalõ Ljouwertilõ, miä om 2018. aasta Euruupa kultuuripääliin. Sääl om kiilimaja, kon pandas vällä näütüs pallfodõ Euruupa kiili sõnnost.

UL

SULBI MIHKLILAAT

PUULPÄÄVÄ, 30. SÜKÜSKUUL
KELL 10 VÖROMAAL SULBI KÜLÄN

KAVAN:

- ... LAADUSUPP JA RANNKOOGI
- ... ÖNNÕLUUS
- ... KUULSA LAADUOKSION
- ... "POLHTILIN" PUULOKAMISVÕIGÕLUS
- ... ATRAKTSIOON "AIRSHOOTER"
- ... KELL 13 ABJA NÄUTETSÕORI "LULMAS VOORUS" NÄUTEMÄNG "ELU ON—OTSAST TEISE"

TEEDÜS JA KIRJAPANDMINÕ:
53947889, 56971571

FB: Sulbi Maarahva Selts

Inne pito matkama!

RAHMANI JAN

Inne tulõva aastaga Umma Pito tetäs matkapäivi, kon saias tutvas Vana-Võromaa esi paikuga. Matkasari «Määne om seo maa? Kaemi perräl!» kuts tulõva kuu keskpaigast kooni Uma Pido pääväni tulõva aastaga 2. piimäkuul huviliidsi kümmel kõrral luudusõn käümä.

Egäl matkapääväl om plaanin kõndi maaha 10 kilomiitre ümbre. Omma ka matkajuhi, kiä mõistva matkaliidsilõ põnõvit paiku näüdädä ja noist kõnõlda. Vähembält kuvvõst matkast om lubanu ossa võtta luulõ- ja spordimiis Contra, kiä om ka varrampa näüdänü umma armastust umakeelidse pido ja spordi vasta. Uma Pido matkasafan käüdas är kõigin katsan Vana-Võromaa kihlkunnan. Päält kihlkundõmatku om kats piirimatka: kaias Võromaa ja Setomaa piiri ja pido-pääväl kõnnitas Võro liinan Rõugõ ja Põlva kihlkunna piiri pite. Matkapäävä omma ossa-võtjilõ massulda. Noilõ, kiä vähembält viiel kõrral matkal käävä, pandas avvuhinnas vällä Uma Pido pilet. Uma Pido matkasarja kõrraldasõ Võro selts VKKF, Võro instituut, Kaitsõliidu Võromaa mallõv, Kaitsõliidu Põlva mallõv, Võromaa spordiliit, Põlva maakunna spordiliit, Põlva matkaklubi jt. Teedüst saa mano internetist umapido.ee/matk päält.

RAHMANI JANI PILT

Õuna Merike Võromaa spordiliidust ja Uma Pido projektijuht Tigasõ Merike kutsva kõiki huviliidsi matkama. Matka omma kuntipite ka noilõ, kiä egä päiv sporti ei tii.

1. matk Rāpinā kihlkunnan 15.10.2017. Käüdas Meenikunno kandin, kõnõldas mõtsast ja mõtsavellist.	4. matk Põlva kihlkunnan 2.12.2017. Käüdas Taivaskua kandin Saesarõ paisjärve kaeman.
2. matk Võromaa-Setomaa piiri pääl 29.10.2017. Käüdas Võromaa-Setomaa piiri piten müüdä Miikse uja viirt, alostõdas ja lõpõtõdas Vahtsõliina kandsi man.	5. matk Karula kihlkunnan 17.03.2018. Otsitas Lüllemäe kandin Lattiku Jaani ratu.
3. matk Urvastõ kihlkunnan 11.11.2017. Pääle naatas Urvastõ kerigu mant, käüdas Pokumaal, Tammõ-Lauri tammõ man ja Urvastõ külän.	6. matk Kanepi kihlkunnan 31.03.2018. Liigutas Koorastõn ümbre kuvvõ Koorastõ järve.
	7. matk Harglõ kihlkunnan 14.04.2018. Käüdas Koiva jõõ viirt piten, otsitas Koiva kundõ

- pääl «viendät aastaaigu».
- 8. matk Vahtsõliina kihlkunnan 28.04.2018.** Käüdas ümbre Piusa ja Orava kandin.
- 9. matk Rõugõ kihlkunnan 12.05.2018.** Hulgitas Paganamaal vanakuva tiid piten.
- 10. matk Põlva ja Rõugõ kihlkunna piiri pääl 02.06.2018.** Käüdas Võro liinan, uuritas Piiri uulitsat, kost lätt Põlva ja Rõugõ kihlkunna piir.

RAHMANI JAN

Minevä puulpäävä peeti Kanepi seldsimaja man laadupäivä, kon ütteaigu näüdati nii kultuuritegemisi ku ka aiavilju. Hinnäst tutvusti Kanepi kihlkunna seldsi ja küläkogokunna, küläliisi oll ka kavvõmbast.

Laadupääväl asti üles Kanepi segäkuur, Tartese Heino üten sõpruga, Alle-Saija tiatristuudio, ansambli Capo ja mitmõ tandsurühmä. Oll kultuuriluu-linõ jalutuskäük Kanepi pääl. Laadul valiti ka kõgõ parõmb hapukurk ja tetti valmis üts pikk vöiuleib, miä lõpun ütenkuun är süüdi.

RAHMANI JANI PILT

Aiakultuur ja koorilaul ütenkuun. Suuri kõrvitside takan laul Kanepi segäkuur.

Laat ja raha

Sügüsiidsi laatõ aig om käen. Mitmõl puul peetas mihklilaatu, tulõva kuu lõpun om Lindora laat. Laatõ peetas tuuperäst, et vanast joba om näid peetü ja rahvalõ miildüs laatõ piten kävvü.

A om üts vahtsõ ao asi, miä laatõ pidämist vanno tähtpäivi aigu sekä. Tuu om raha. Ku vanast saiva inemise laadu aos raha käte (mihklipäiv tähendki tihtsäle tüüaasta lõppu), sis no om palgapäiv kas kuu perämädsel pääväl vai sis vahtsõ kuu alostusõn. Niisama om lugu egäsugumaidisi toetuisi ja pensionnõga. Poodi omma tuu är taibanu, tegevä ummi kampaanjit kuu algusõpoolõ vai keskpaign. Sis, ku inemiisil viil tsipakõsõ rahha om.

A kuu lõpun peetävide laatõ aigu om inemiisil raha hariligult otsan. Laat ilma rahalda, tuu om nigu pulm ilma laululda.

RAHMANI JAN,
Uma Lehe päätoimondaja

UMALEHT

Tulõ vällä egä katõ nädäli takast neläpäävä.

Toimõndusõ aadrõs: Tartu 48, 65609, Võro Iiin

E-post: info@umaleht.ee, tel 78 222 21

Kodoleht: umaleht.ee

Mofovihk: facebook.com/umaleht

Päätoimondaja:

Jan Rahman, tel 56 922 841
jan@umaleht.ee

Abitoimondaja:

Kaile Kabun, info@umaleht.ee

Keeletoimondaja:

Laivi Org, laivi.org@wi.ee

Latsinuka toimondaja:

Mariko Faster,
latsinukk@umaleht.ee

Uma Lehe toimõndusõ kolleegium:

Tiia Allas, Külli Eichenbaum,
Aapo Ilves, Kaido Kama,
Ülle Kauksi, Rainer Kuuba,
Evar Saar.

Välläandja: SA Kultuurileht, kl.ee

Tellimine: Express Post AS, tellimine.ee

Om aig anda hindäle aigu pümmega harinõda ja ruttu vähembäs jättä

Sügüsene käänüaig

Süküs. Rõugu rahvas on ütelnü: «Pääväl käändäs mustõmb puul pääle.» Viil omma päiv ja üü üte-tasatsõ a pümme aig võtt egä üüga rohkõmb võimust.

Kuul om jõudsa kasumisõ aig. Tasakaalust saa alostusõ mi hää tervüs ja rõõmsa miil. Võta hindä jaos aigu, mine maña- vai seene-mõtsa ja proovi lõüda tasakaalu ummi kohustuisi ja armsidõ inemiisiga oltu ao vahel; tarõh ja väläh olõki vahel; hengeao ja tüüao vahel; tegüsä ja puhkamisõ ao vahel; trenni ja lebo vahel...

Käänüaig om hää kaia üle, miä suvõ joosul om saanu kuis sügüse hinnast talvõ vasta valmist. Võta kõllanõ ja rohilinõ villanõ lang, hüdsetükk sannast, mõni leeväpala, kruusiga suula ja mõni verrev sent, kata pää räti-ga ja mine pääväperi tennä ummi huunit, viläpuid, eläjit, maad, kivve

VEEROJA EDA,
Mooska talo pernaanõ

ja tiid, midä müüdä käüt.

Ku kodohoovil tsõõr pääl, sis tii sannaahjo tuli ja kõnõla sannakõsõ ja edevanõmbidõga. Sügüsene käänüaig om esä, esäimä ja esäimä esäga nõvvu pidämise aig. Mis mu eloh häste om? Kuis man saa tuud hääd viil parõmbas? Koh ma parhilla olõ? Määnest ello ma ellä taha ja elä?

Olõ õi tähtsä hinnast kõik aig sundi ja muuta. Tähtsä om meelerahu. Kõik om nii ku om. Tuu

olõ õi hää ega halv. Lihtsäle om nigu om. Kõik om katõ poolõga: hää ni hallus; pümme ni valgõ; miis ni naanõ. Kullõ umma henge!

Sannaahjo võit kodo ümbrest panda viit sorti ossa-raagõ: pihlakat, tammõ, kuust, lõhmust ja sarapuud.

Pääle lõunõ tii tsõõr pääle umalõ maalõ: tennä põldu ja mõtsa ja nurmi ja suud; puid ja puhmõ; vett ja kivve. Süü mõni pihlamari ja kae valmis, kost pääle edimäst külmä

kibuvitsamarjo saat kořata. Tekku õi pääh plaanõ, midä kõkkõ vajja tetä om ja miä kõik tegemäldä om. Kae, ku illos ja võimsa om luudus, luudu ja su elo! Võta tuu ilo vasta ja olõ tenolik!

Innemb päävä kaomist mine sanna.

Pääle sanna võtku õi tuld üles. Anna hindäle aigu pümmega harinõda ja rutu vähembäs jättä! Süküs om küllusõ aig. Olõ tenolik!

Mõtõlus

Sundmisõst ei tulõ hääd nahka

Viimätsel aol om nakatu jäl kõvõmba helüga kõnõlõma tuust, mille õks siin elävä veneläse, no õigõdõ üteldä nuu, kiä kotun venne kiilt kõnõlasõ, mi riigikiilt ei mõista ja ei opi. Om juttu tett mitte õnnõ eesti keeli antavast gümnaasiumiharidusõst, a koguni tuust, et latsiaia peava kah kõik eestikiilse olõma. Egäsugutsid peenükeisi nimmiga program-mõ ja projekte om kõrraldõt, a kiä õks ei taha, tuu eesti kiilt ei kõnõla. Ja kel vaia ja huvvi, tuu mõist väega häste, nii et kullõ ja imestä.

Suvõl sai mõni päiv Pärnunu oltus ja muiduki mere veeren kah. Külh sääll olf huvitav külõlda, mitund kiilt inemise üten perekonnan ja tutvõidõ vahel kõnõli! Noorõ latsõvanõmba, kellest üts eestläne ja tõnõ veneläne, kõnõli kumbki latsiga uman imäkeelen ja latsõ mõisti muiduki vabalt mõlõmbid. Tull ka ette, et kamban, kellega puhkama olf tult, olf mõni suumlanõ vai sakslanõ ja sis olf tuu «paabõl» peris huvitav. Kiäki es jää hättä ja kostki es paista vällä, et mõnda kiilt tõsõst halvõmbas ols arvat.

Ei mõistaki üldä, mea taa põra muudu lännu sundmisõ-jutu takan om, aga tuu om külh selge, et väevõimuga pääle-käümisest medägi hääd ei tulõ. Venne aigu elli nii liinan ku suurõmbin alõvikõn säänest Venemaalt, Ukrainast ja muialt tullu rahvast, kelle õkva sõnnagi eesti kiilt külge es jää, selle et naa kõnõli enämbüisi umavahel ja ku olf vaia eestläisiga asju aia, sis nakati naidõga ruttu venne kiilt kõnõlama: mi pedi kõik ju koolin tuud opma. A ku tull vahtsõnõ aig ja olf võimalik Suumõ tööle minnä, sis olli nuu umbkiildse edimädsõ minejä ja mõnõ kuu peräst olf võõras kiil hädäperäst suun, selle et muidu muial tüüd es saa.

Agä põra meil noorõmb rahvas tööpoolõst ei mõista venne kiilt. Ja ku sis tulõ ette, nigu ildaigu päälinan juhtu, et müüjä om umbkiilne ja viil säänest sorti, kiä õkva nimme inemist avita ei tahaki, sis jääs tä tüüst ilma. Tekkü, nigu taht!

Mi, eestläse, peas tuud esi kõkõ parõmbadõ tiidmä, et ku kiil kaos, kaos rahval kultuur, uma kombõ, juurõ. Kas mi taha tõsõlõ rahvalõ tuud tagasi tetä, mea meile umal aol tetä prooviti? Kas kiä suurist otsustajist arvas, et nuu, kedä om sunnit eesti keelen opma, pedävä Ees-tid rohkõmb umas riigis ku nuu, kel om võimalik valli, määntsen keelen tä haridusõ saa? Latsõ opisõ nigunii ruttu ja mitund kiilt, ku ennegi tahtva ja ku näile võimalus andas.

Olõ kuuldanu, et mõnõn «peenembän» eesti perekonnan om vanavanõmbil keelet latsõlatsiga võru kiilt kõnõlda, et sis na ei opi viimäte õigõdõ lugõma ja kirutama ja omma koolin hädän. Tuu om külh asjanda hirm, ku kiäki õks latsõga kirjakiilt ka kõnõlas. Päälegi kuuld ta tuud jo egält puult muialt kah.

NÕLVAKU KAIE
Harglõ kihlkunnast peri

Ruusmaa Vootele: vaikus tege rõõmsas, hirm kurvas

Ruusmaa Vootele (29) om muusikalinõ kujondaja, muusik ja luulõtaja. Tä kirotas tihtsähe ka aolehin-aokirjun muusiga-arvostuisi. Nail päivil saa valmis Vootele edimäne sooloplaat «Audioluule reispäevik», kon pääl timä reise aigu kirotdõ luulõtusõ üten muusikalidsõ kujondusõga.

Midä ja kon olõt opnu?

Katõ aasta iist lõpõti Tarto Ülikooli Villändi kultuuriakadeemiä dzässmuusiga osakunna dzässlaulu ala. Tuuperäst võinu jo arvada, et olõ üte kimmä muusigastiili tegijä, a Villändin opmisõ aigu naksi huvvi tundma etenduskunsti esi vormõ vasta.

Olõ hinnast vällämaal projektõn ja tüütarrin tävvendänü, olõ saanu kuun tüüd tetä esi kunsti-valdkundõ inemiisiga.

Määne om su egäpääväne tüü?

Mu egäpäävädsõ tegemise omma kõüdedü muusikaliidsi kujonduisi luumisõ vai esine-miisiga. Perämädsõ kats aastakka olõ olnu vabakutsõlinõ etendäjä mitmin projektõn. Seo lühkü aoga olõ jõudnu luvva originaalmuusikat tandsu- ja tiatri-lavastuisi jaos. Mõnõn noist olõ esi näütlejä kah olnu.

Pia puul aastakka olõ üle käünü umma debüütalbummi «Audioluule reispäevik», miä piäs õkva vällä tulõma. Tuu om luulõvõrmin reispäivik, tsihtpaigus omma Taani, Saksamaa, Poola, Hispaania, Prantsusmaa ja Bulgaaria.

Määndse omma su kõgõ suurõmba saavutusõ?

Eräle ei nõstas ütteri saavutust üles. Innembi olõ rahul parhilladsõ eloga, miä pakk võimalust tetä loomingulist tüüd. Usu, et sääne tundminõ and aimu tuust, et mu valimisõ elon omma hinnast õigustanu. Olõ eloga rahul ja seo omgi parhillatsõl aol kõgõ suurõmb saavutus.

Ku pallõ om noid, kiä tundva huvvi luulõ ja esimuudu muusiga vasta?

Usu, et nuuri jaos om luulõ ja muusiga saanu kokko räppmuusikan, miä miildüs parhillatsõl aol nuurilõ või-olla kõgõ inämb. Seo muusigastiili tähtsässaminõ and märki tuust, et luulõ ja muusiga võiva olla ja omma põnõva. Olõ esinenü üten luulõ-tajidõ Rooste Jürgeni ja Grigorjeva Svetaga ja kuulnu kullõjidõ käest, et muusiga tutt kanda sõnno viil kavvõmbalõ ja muuta kullõjat psükoloogilidsõlt vastavõttlikumbas. Mu jaos omma neo kats kunstivormi tihtsäle kõüdedü: luulõn om nii pallõ (sõna)rütm ja muusikan vastapite nii pallõ luulõt.

Olõt tulõvakeväjädse Uma Pido lavastaja miiskunnan, tiit pido jaos helütüütüüsi. Miä täpsembält plaanin om?

Üten lavastaja Kesoneni Helenaga otsustimi luvva säändsõ jupikõsõ, miä olõssi nigu raadiost tulnu sünnüpäävätervituse. Ku märki tuu pääle, et Uma Pido pidä juubõlit, sis sääne vorm passis häste.

Ruusmaa Vootele.

Kuimuudu passisõ kokko vana ja vahtsõnõ, näütüses rahvalaul ja elektroonilnõ muusiga?

Tuu või paistu andsak, a inämbüs rahvalaulõ om teno elektroonikalõ alalõ püsünü. Tuuperäst om mu jaos rahvamuusiga ja elektrooniga tihtsäle kõüdedü. Suulidsõn vormin olõssi või-olla pallõ luo joba är unõhtõdu.

Mu jaos herätäs elektroonilnõ muusiga vana rahvalaulu vahtsõst ello, and vahtsõ koodi, hengämise. Mi tsipa pelgämi vahtsõst ja vanna sekä, pelgämi esi elokaemiisi kokkopõrkamist. A innembä om naidõ katõ maailma kõütmine vai sulataminõ hoobis katõkõnõ vai otsminõ, miä või paku vahtsõst arvosa-

mist, vahtsit võimalusi.

Kost su looming tulõ? Miä pand luuma?

Kõik, miä om ümbretsõõri, hengäs, eläs, säälsaman aja närvi, kraap henge...

Looming om inämbät ku õnnõ hindä vällänäütamine. Loomingu takan om luuja hindätiidmine, luudu hindäst läbilaskminõ, loomingu seen elämine ja tuu mõtõstaminõ.

Eks taa luumisõ protsess om mõnikõrd (hindä) tükke kokkopandminõ, kon man saa kaia nii väkeist juppi ku ka suurõmbat pilti, ku kildamäng ütskõrd kokko saa.

Miä sinno täämbädsen Eestin

Küsse RAHMANI JAN

Mändmetsa Leaga nõglapaiuvaikusõn

RAHMANI JAN

Timahavadsõ Kangro Bernardi kirändüsavvohinna saaja Mändmetsa Lea jutt om küländ tasalik, sõnno kokko hoitva. Huulmada vahepäälitsest vaikusõst saami ummõtõgi mitmõst ilmaasjast kõnõldus.

Telefonin om tükk aigu vaikust. Lõpus tulõ vastus:

«Hää külh.»

Sõida üle Mustajõõ silla. Mõnistõ kotsil om jõe luht vett täüs, Mustjõgi paistus nigu mõni suur Vinnemaa jõgi. Sääne süküs timahava.

Mändmetsa Lea korjas uman koton Saru külän nõglapaiumarju. Puu omma pihlõdsist marjust loogan. Peotäüs peotävvpe perrä satasõ mafa valgõhe plastmasspangi. Kas ei olõs kavalamb mafa kõigi ossõga är lõigada, är külmädä ja sis ossõ külest valla pessä?

«Või nii ka tetä, a mul ei olõ sügävänkülmän ruumi,» seletäs Lea. Niisama korjamisõl ei olõ kah vika, veidükese õnnõ tsuskva. Kõratuist marjust plaan Lea veini tetä. Varrampa ei olõ tä tuud nõglapaiumarjust tennü.

«Lasõ mafa käärumä, sis pressi är, tsipakõsõ tsukõrd manu ja panõ veinianumalõ,» seletäs Lea. Pääas om, et käärumä lännü. Lea tiid, et pääle vihma ei massa marju kõrada, sis ei taha käärumä minnä. «Parla omma kah liiga puhta vist, ma jätä mõnõ lehe kah sisse,» kõnõlõs tä.

Luulõ tulõ tuulõst

Kangro preemiä sai Mändmetsa Lea uma luulõkogo «Mullumuiste» iist. «Nigu

sulg juusksõ, nii ma kiruti,» jääs Lea jutt ka luulõraamatust kõnõldõn napis.

A kost luulõ tulõ? «Ku ma tan kõnni ümbre, sis mõtõ omma egäl puul. Tuul tuu mõttõ kohalõ. Ma olõ tuulõlõ tenolik,» ütles Lea.

Luulõtuusi kotsilõ ütles Lea, et nuu omma kirja pantu tundõ. Tälle miildüs sõna «tunnõtaminõ». «Tunnõtaminõ om sisemädse tundmisõga kõüdet,» märgotas Lea. «Vai om tunnõtaminõ kuunmiil, kõik meele kuun, sa tunnõt niimuudu.»

Luulõtusõ omma Leal päämidselt luudusõst, egän luulõtusõn om tegeläses Ürgimä. Tä seletäs, et luulõtas rohkõmb esihindä rõõmus. «Mõnõl luulõtusõl om mul uma viis kah, veidükese olõ vahepääil laulu kah jorutanu.»

Nätäl inne preemiäst teedäsaamist juhtu Leal üts esieräline lugu. «Käve Võrun raamadukogun ja võti Bernard Kangro luulõkogu lugõmisõs. Nii et sääne väiku märk olf. A seol ei olõ vast suurt tähtsüst.»

«Mullumuiste» om Mändmetsa Lea tõõnõ luulõraamat. Pia om tulõman kolmas – sotnetikogo. Viil om täl suhvipõhan valmis üts latsilugu. Tuu uut umma aigu. Lea seletäs, et täl ei olõ kipõt, pääle gi om raamadu välläandminõ küländ kallis.

A midä raamatidõ lugõminõ inemiisile and? «Mu meelest om lugõminõ suur vajadus, nii võit saia uma hingerahu, ku olõt tuu kaotanu. Lisas and lugõminõ läbielämise,» seletäs Lea.

Lugõmist peetäs jo rassõs? «Ei olõ rassõ! Ku sul om lugõminõ selge, sis võta raamat kätte ja loe õnnõ. Aig and arust, kõrraga ei piäki arru saama, ku omma keerulidsõmba teksti. Las mõistatus jääs va-

RAHMANI JANI PILT

Nõglapai (astelpaju) omma timahava küländ marju täüs. Mändmetsa Lea korjas nuu pangl ja plaan veini tetä. Kuis vällä tulõ, tuud om jõulu aigu vai keväjäpoolõ nätä.

hepääil hinge,» om Leal lugõmisõst uma arvosaaminõ.

Mulgist võrokõsõs

Lea om Mulgimaalt peri. «Raamatun om kah juttu mulke mulgist,» seletäs tä. A perämädse 31 aastakka om tä Võromaal elänü. «Nii et õks piä ma kodus seod paika, kon ma parhilla olõ: Saru küllä, Ala-Tammõ tallu. Tan om mul hää olla.»

Hulk aigu om Lea olnu Varsu koolin oppaja, opanu eesti kiilt ja kirändüst, kunsti, tenü näütetsõõri. Täambä Lea inämb oppaja ei olõ: koolist

kattõ är keskkooliosa ja tüü sai otsa. Parhilla tüütäs tä Koolibri kirästüsen, toimõndas 5. klassi eesti keele opiraamatut.

A näütetsõõri aost omma Leal ilosa mälehtüse. «Noorõ tahtsõ näüeldä, kävemi pallu konkurssõl.» Nii om Leal läbi ao olnu hüvvü kasvandikkõ, kinkast saiva näütlejä: Tagamõtsa Tarmo, Küti Marianne, Tulbi Indrek, Truuba Markus.

Kunagi sääd Lea uma näütetsõõriga Kõgõkogo püüne pääle Kama Kaido «Ümbreilma reisikirju». Kuigi tuu lavastusõ kotsilõ ütli tõõsõ lavastaja, et om viku, om Leal meelen

üte rekamehe ütlemine: «Sa olõt är tabanu rutiini.» Lea võtt tuud ku kittüst inemise käest, kink tüüelo om rutiini täüs, nigu meremiihigi uma.

Veini mano tagasi

Valgõhe pangl om mõni peotäüs marju mano tulnu. Lea seletäs veiniteko edesi.

«Ku seo kraam nüit käärumä lätt, nädälipäävä om vajja uuta, sis ma võta ubinapressi ja pressi mahla vällä. Sis panõ tuu suurdõ veinianumalõ. Mu esä opaš, et vatutamisõ aigu tulõ panda rõivast krae veinianuma ümbre, et vatt põrman-

dulõ ja vaiba pääle es lännü. Ku vattu inämb ei tulõ, sis purk kinni ja voolik pääle, vooligu ots vette. Mõni kuu käü, sis jõulu aigu vai keväjä poolõ saa pudõlihe panda.»

Pudõli veini jaos ost Lea poodist, üten päälekäänetävä korgiga. Niimuudu om mugavamb ja käänetävä korgi ajava aša peris häste är.

Veinitegemise oppus käen ja kimmäs nõglapaiumafa maik suun, sõida tagasi, suurõst ja lajast Mustastjõõst üle. Hää olf kõnõlda, hää olf vahepääil vakka kah olla.

Trehvämine kahruga

1987. aastagal lätsimi tädiga suuhu kurõmarju korjama. Tädi perläs armõtohe kahruga. Egä kõrd, ku tä ütsindä mafast vai seonest olf tulnu, olf herevillä ja selef, et ollõv kuulnu kahruga mõürämist. Esi ahvõ tuud hellü takah.

Nii sõs karglimi üte mättä päält tõõsõ pääle ja korssimi ilosit suuri marju. Saak olf hää.

Ütekõrraga nõst tädi pää üles ja silmäs mõtsaräbästikku. Ma kai ka sinnäpoolõ ja irtse: «Kas jälleki näet kahruga?» Tädi

vasta: «Ega nalla ei olõ, määnegi ropin om.» Ma es kuulõ midägi ja mafatii läts edesi. Kõrrakõsõ ao peräst vahtsõ tädi jäl sinnasamma kohe inne. Sõs kuuli ma kah selgehe ossõ räginät. Märgodi, et tuu nali kisk peräkõrd tõtõs. Arvsi, et sääil kimmähe määnegi mõtselläi om. Tädi litsõ kodo poolõ, nigu jala võti. Ma lasi takah ja vahe õks taadõ tuud «hirmukotust». Tagasitiil pääl kuulimi jätmet kahruga mõürämist. No ku sõs vidinä sisse

võtmi. Vaava suu pääl mättide vaihõl kaof tädi seerigu jalast, lask niisama suka pääl edesi. Ma vähäkese otsõ jalavarjo, a asalda, hirm võtf võimu är. Vahel kävemi nõnuldõ, poolõ mafa kattõ ärki, pressemi õks kodolõ lähembähe.

Ku suust vällä joudsõmi, ollimi nii väsünü, et istsõmi veidü. Märgotimi, et kahr nii ruttu üle suu õks meile perrä ei jovva.

Tädi kahitõ umma vahtsõst seerikut ja vahtsõ õks tuud ko-

tust, kost kahruga helü kuuldu.

Äkki tädi rõõgähf, nigu olõs hüürläne tsusanu, karaš üles ja kogõli: «Kae, ka.. ka... kahr omgi...» Ma vahe kah, kasvai silmä pääst. Pikapääle näigi, et säälsamah räbästikuh ist kahr tagakäppi pääl, õkva nigu pini.

Suurõ hirmuga ragistimi läbi mõtsa tulõkit. Ku uma kodo jalajat jo näi, sai kerembäle hingädä. Poolõ korvi marju ja tädi seerikuga võisõ hüvaste jättä, a tuuist päässimi eloga.

LIIRA SINGA

PILT OM PERI VANA-VÖROMAA KULTUURIKUA MUUSÕUMIST

Õnnõs saiva tohtri tütärlatsõ iks elolõ turguta. Tõõsõ tütärlatsõ saatusõst es õnnõstu

teedüst saia.

RUUSMAA ARTHUR, Vana-Võromaa muusõummõ päävarahoitja

Vana pilt kõnõlõs

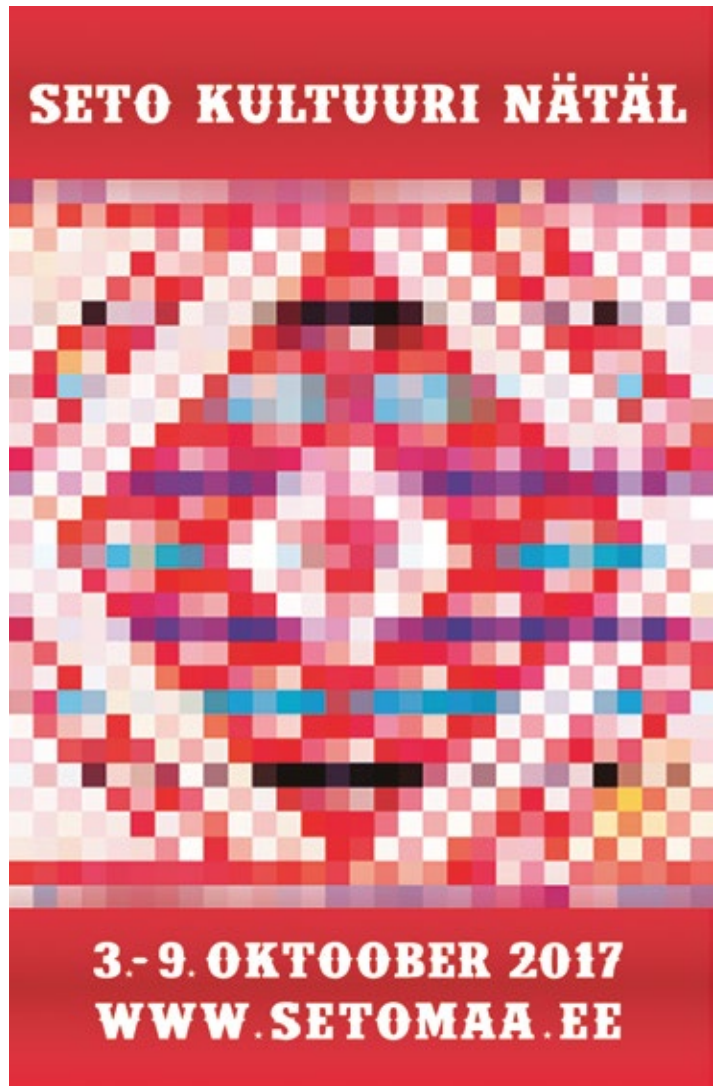
Rändtsirkus Võrol

1930. aasta lehekuun käve Võrol Medrano tsirkus Viinist. Võro turuplatsi pääle panti üles suur nelä mastiga telk. Tsirkus tõmmas maalt liina uskmada pallo rahvast, 6000 eläniguga Võrol mõi tsirkus 18 000 piletit.

Maalt tulli inemise jalaga, rattaga, hobõsõga. Eski kavvõmbist maakunna valdust tulti. Liin olf maainemiisi täüs ja inämbüs maakunna autit vidäsi inemiisi liina.

Päävän olf kats etendüst. Latsilõ ja sõaväeläisile olli odavamba piledi. Piledikas-sadõ man olli pikä järe kõrra, uutma pidi mitu tunni. Võrolt läts tsirkus edesi Tartolõ, säält Tafnalõ, Suumõ ja Ruutsi. Järgmäne aastak hüpäs tsirkus viil Eestist läbi, seokõrd Pärnu liinast.

Tsirkus tõi üten ka väiku skandali. Kats Võro tütärlast lätsi tsirkusõtegijidega üten. Üts noist löüti mõni aig il-dampa Tafnast Moskva vödrastõmajast, silmus kaalan.

Lats kaonu

PUDERZELLI LINDA

Tuu asi juhtu 1976. aasta sügüse. Mu tütar Kati olf sis poolõtsõ-aastanõ. Mu esä elli ütsindä Oravil kotoh. Ma sõitsõ egä nädäli kodo. Vaia olf tarrõ kraami, mõssu mõskõ ja tetä pallõ muud, kon naistõrahva kätt vaia om. Lat-sõkõnõ olf kõgõ üteh.

Tütär nakaš väega varra kõndma ja kõnõlõma. Olli esä puul ja mõskõ kõögih mõssu. Esä parand väläh ussõ kõrval saina veereh umma võrri. Tütär hoitsõ väega vanaesä pinni ja pini hoitsõ last. Nä mängse-vä moro pääl.

Mul olf iks silm pääl ja esä olf kah säälsamah. Esä pand-sõ võrri käümä ja lätš tii pääle proovisõitu tegemä. Paari mi-nodi peräst lätš last kaema, es olõ nigu hellü kuulda.

Moro pääl es olõ kedägi. Esäkodo om mõtsa seeh ja ei olõ kavvõndahe nätä. Säälsamah sõitsõ esä tagasi ja ma küsse, õt kas tä last ja pinni nägi. Esä ütelf, õt tä es näe tii pääl kedägi.

Nakasi õkva last otsma ja hõikma. Olf väega vihmanõ süks. Kõik lumbi ja kraavi olf veereni vett täüs. Joosi naabri poolõ, õt vast sinnä lätš – kohe täl iks minnä olf. Last es olõ säääl. Joosi tõsõ naabri

poolõ, säääl kah es olõ last.

Viimäne tiots vei bussipiätüse poolõ. Aig lätš. Joosi kilomiitre taadõ bussipiätüste, õt vast lats ulli pääga nakaš bussi pääle minemä. Ku ma tühält tagasi joosi, olf naabrirahvas tulnu kah appi last otsma. Esä olf rihäga lumbi ja kraavi läbi tõmmanu.

Pini olf tagasi. Mul nakaš suu-rõst hirmust miil pääst minemä. Aigu olf lannü joba üle poolõ tunni. Tsillõkõnõ lats – kohe tä sai nii är kaoda? Piniga nä üteh olliva. Laskõ pini mano põlvi pääle ja küsse tä käest, koh lats või olla.

Pini kai mullõ väega targalt otsa ja nakaš toda tiid piteh mine-mä, koh esä võrri pruuvsvõ. Lätši nigu hälvät pinil takah. Kõrraga käändse pini tii päält mõtsa.

Soinõ mõts olf likõ ja mättit täüs. Lätši pini takah. Kõrraga kuulsõ latsõ ikku: «E-e-ema, e-e-e-ema!» Juussõ helü pääle nii, õt suka olli ossõ küleh purus.

Lats olf hindä nii är iknu ja mättide vaihõl likõs saanu. Haari latsõ üskä, esi sattõ põlvildõ, jala olli all nigu vatist. Naksi kah ikma. Ku mi tii pääle vällä tullimi, olf rahvas säääl ja uutsõ.

Tullf vällä, õt ku esä lätš ratas pruuvma, olf pini täl takah juusku-nu. Lats jälleki pinil takah. Mõtsa veereh lõudse pini määndsegi jälle üles ja lätš noid piteh mõtsa.

KOHA PRIIDU TSEHKENDÜS

Lats takah. Väigukõnõ es jõvva pinile perrä ja nii tä jäigi sinnä mõtsa mättide vaihõl ukõrdama. Pini tullf kodo.

Teno pinile sai latsõ kätte, esi es mõistnu külh säält otsi. Lätš hulga aigu, inne ku hirm ja hiitumine üle lätši.

Sügüsene kardohkavõtt

Meil Aakrõ külän elli miis nimega Oskar, kutsuti Ossis. Sääne muhhe miis. A nüüt om koolnu. Tä olf häste avitaja, käve kõik aig küsüman, kas om api vaia.

Ossil olf traktor ja olli Lai-ne, Taimo, Malle, Elve ja Kaja maalapi, kon tullf avitaman kävvü. Keväjä kardohkavirk-sit ajaman, muldaman, sügüse valla ajaman.

Olf 2001. aastaga süükskuu lõpp. Ma ütli Ossilõ, et ku tä lätš naisilõ ajama, ajagu mul kah kardohka üles, nigunii sõit müüdä.

Aigi. Kõgõpäält olf edimädsse virkse ilostõ ajanu, a perän, ku Aakrõ päält tagasi tullf, ai vaht-sõ virkse. Ku lätši põllu pääle, näi, et kõik kardohka olli poo-lõs, neli virgest. Vesi tullf silmä. Korssi nuu iks kah üles. Esi mõtli, kuis Oss kardohka no nii är lahksõ.

Es lääki pallo aigu müüdä, ku Oss tullf kotost mu poolõ. Olf nannü, et traktoril ei olõki saha man tsõõri all, är kaonu. Hoihtjapolt üten kontramutriga olf vallasõ päsnu, nii sis tsõõr pässigi alt är minemä. Olf videlnü Aakrõ puult tullõn Ägli tii perve pääl. Oss vei tsõõri kodo, ütelf, et tege kardohka-

ajaja kõrda, hummõn tulõ vaht-sõst.

A tuusama päiv tullf Oss viil mu poolõ, olf joba tsipa sapsu-nõ, üten olf Lõunamaisõ putõl. Küsse mu käest, kas ma ei olõ väega kuri tä pääle, et niimuudu lätš kardohkidõga. Lubasi iks asõmõlõ tuvva. A ma ütli, et olõ-i vaia. Mis mul iks, Oss tullf jo Lõunamaisõga umma tüüd andis pallõma.

Järgmädsel pääval ai sis kül ilostõ kardohka vallasõ ja kardohkamassin olf kah üten jupin.

Seo om olnu lugu.

LINDERI KAJA

Maolda nali

Mõni nali om nii maolda, et aja peris naardma. Toimõndaja om üte säänd-se siia vällä valinu.

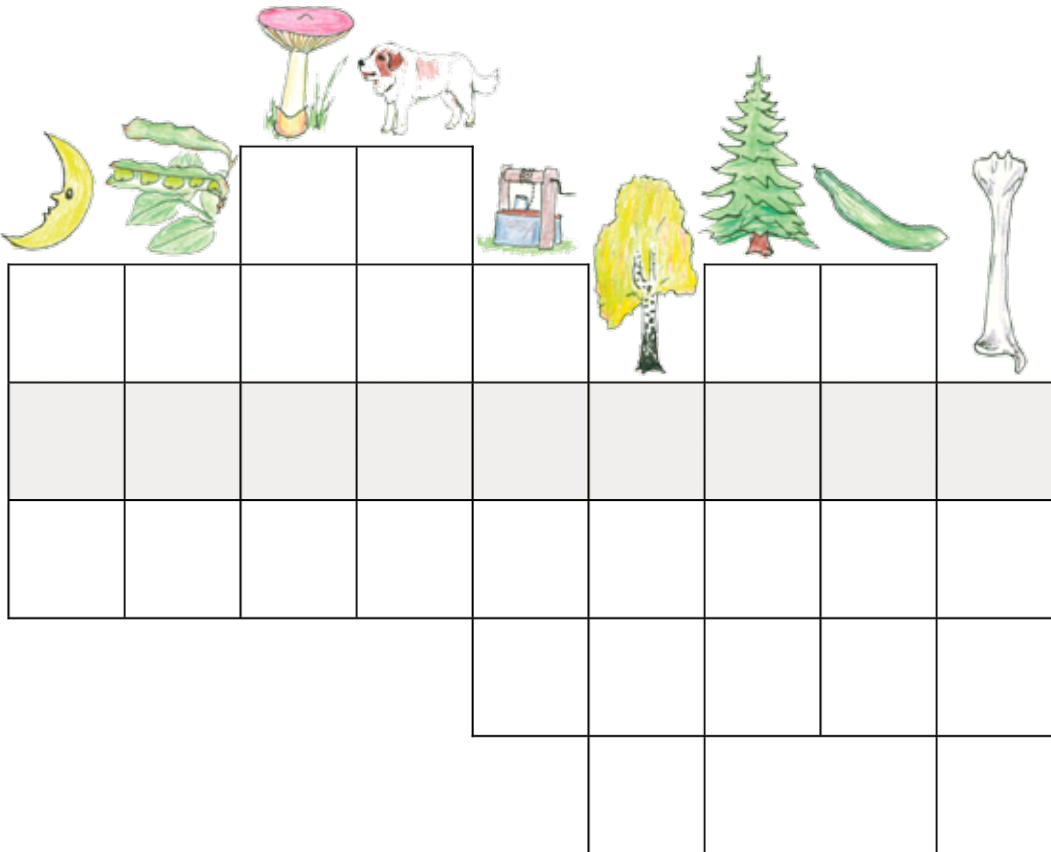
Midä eläjä söövä?

«Võikriis» tulõtas miilde luu Võro koolioppajast, kiä küsse algklassi latsi käest niimuudu: «Kafamaal seivä lehm ja lammas võidu. Midä nä seivä?»

Õigõs vastussõs lugi, et haina. Esi olf tä uma küsümüsega väega rahul ja arvaš, et võrokõisist koolilatsõ ei saa eestikeelitest sõnast «võidu» õigõlõ arvu ja pakva, et eläjä võidu söövä.

Täüdə' är' ristsõna!

Vastussõs saat teedä' üte söõgi, midä sügüse koton sakõstõ tetäs.

SAARÕ EVARI TSEHKENDÜSE

Latsilõ

Vastus saada' üte nädäli joosul meiliaadrõssi pääle latsinukk@umaleht.ee.

Vastussõ mano panõ' kirja uma nimi, vannus ja kimmähe ka postiaadrõs.

Vastajidõ vaihõl loositas vällä võrokeelitsit latsiraamatit vai plaatõ.

Latsinukka tugõva' Võro Instituut ja Võro selts VKKF.

Mineväkõrdsõ' vastussõ':

1. kats;
2. ütstõistkümmend;
3. üts;
4. ütessä;
5. ütessä.

Avvuhinna saa TOOMÕMÄE LUISA (8) Juusa küläst.

Kae' võrokeelitsit JÄNO-JUSSI MULTIKIT: <http://wi.werro.ee/lastekas/>

Luulõtaja põrmand

Naksi koton remonti tegemä, täpsembäle naanõ naas. Pand' asä kokko, võtf latsõ kanglihe ja ütelf ussõ pääl, et remont om alanu.

Alanu sõs alanu. Kõlisti sõbralõ, ütli tälle kah, et remont om alanu. Tä tullf mu poolõ, tüüristakohvri näpu otsan, ohaš ja pand' kõik uma trelliaku laatma. Kolmõ

pääv peräst olf vahtsõnõ tammõlaud maaha põrmandus saanu ja no ma tan sis niimuudu istu. Kõõgin pliit vallasõ lahutu, ei olõ kongi munnagi praati. Vetsun om üts tsillõkõnõ kraanikauss alalõ, säääl kõik suurõmb elo käügi...

Naanõ ja lats omma seonimaa-ni külä pääl. Inne ku põrmand är lihvit ja vahatõt, liistu tagasi pant, kõik tuhat asja uma kotusõ pääle tagasi käänedü, ma näid ei näe.

Saina seest vahtva minno kraanikausialonõ toro ja määnegi haisulukk. Topsõ papõrd täüs, et es haisanu. Põrmand nõssi no 2 cm korgõmbahe, tuu tähendäs, et külmäkapp ei mahu inämb põrmandu ja sainakappõ vahelõ är. Pliiditagonõ sainaklaas, kohe kiäki suurvaim om tepslimulgu puurnu, ei passi kah inämb uma kotussõ pääle. No om seost saisust välläpääsemises umbõs kolm võimalust, kõik omma halva. Mille iist minno niimuudu nuhelas?

Luulõtaja põrmandut pandma laskõ! Veidükese vägivaldnõ, vai mis? Kas mõni põrmandupandja om kunagi mõnõ kõrraligu luulõ-

RUITLASÕ OLAVI, remondimiis

tusõ kirotanu? Ilman ei olõ. Eloiso om län-nü, a ma ei saa hinnäst esiki lakkõ riputa, selle et ma ei mõista sinnä konksi käändä, mu käe ei olõ säändse tüüga harinu.

Tammõpõrmand om kulakil. Lihtsä inemine pand linoleumi maaha ja eläs sama häste ku ütškõik kes.

Ei määnestki poonmist ei vahatamist. Kõik pleki saat maaha mõskõ. Otav. Hää! Vali, määndse kiräga tahat. Tamm, saar vai püük. Tahat, panõ hindäle kasvai sekvoia põrmandu pääle. Ku millegiperäst puulõhna tarrõ tahat, hangi kostki paar peotäüt saepuru. Linoleum tetäs naftast, nafta om hää ja otav. Laotat rulli tarrõ piten lakja ja omgi põrmand pantu. Ei määnestki liimmist, krurvõ käändmist ega pähallu.

Üüse ei maka kah inämb. Täämbä heräsi kolm kõrda trelliragina pääle üles, lei silmä vallasõ: üü, pümme, vaikus. Õnne tammõlavva hais tarõn. Saekaadri, mitte inemise elämine. Mul ei olõ hää tuju ja määnestki inemise olõkit ja seo lugu om teile tuuperäst, et ti seost kõgõst veidükese ossa saanu. Mi elämi üten kultuuri-ruumin, kuun nii hään ku halvän. Tuu tähendäs, et ku mul om halv aig, sõs olõs väega ülekohtulinõ mu käest parõmbat luku nõuda. Hää, nakka no põrmandut edesi nühkma. Naanõ ja lats tulõ õks kuigimuudu tagasi saia.

Tossu Tilda pajatusõ

Õigõ supp

Üten Võromaa taloperren kasvi suurõmbidõ latsi kõrval sääne poiskõnõ, kiä es taha suppi. Tä nurisi, mille hää praat är tsurgitas ja ülearvo pallo vett patta pandas.

Imä kah kai lavvan poja tald-rigu pääle suppi nõstõn, et supp olõs rohkõmb sakõ. Esä säääl kõrval lõmpsõ supiliimi.

Ütskõrd, ku hernesupp olf häste paks ja illos lihätükk laiuf kah seen, haard poiskõnõ kahvli ja väidse, esi kittf: «Vot seo om õigõ supp!»

Ostami põrssa kotih?

Kuuli raadiost, et inne valimiisi keeletäs kandidaatõ pähämäärmine är. A kuis saa är keeldä tuud, mis olõ-i viil alanu? Vai mille ma tohe-i tiidä, kedä valli? Vahtsõ valla omma ilmadu suurõ. Parhilla olõ-i ma nannü viil kõiki kandidaatõ nimmigi. A kedä nannü olõ, sõs nuu omma inämbahe võõra nime. Ku mõni omgi tutva nimi, sõs näko kül ei mõista mano panda. Vai vastapite: mõni

Rätiga raadio

Sõa algusõn koräti rahva käest kõik raadio är. A Mari käve iks Leenalõ kõnõlõman kõgõst, midä tä koskilt kuulnu olf.

Inemise imesti, mis antenni külh Mari pään omma, et kõik uudisõ kinni püüd.

Mõnikõrd, ku Mari olf ummi uudissidõga är käünü ja sai teedä mõnõ vahtsõ põrotava asaluu, litsõ tä õkva Leenalõ tuud kuulutama.

Latsõlats, kiä näkk, et Mari tulõ, ütelf: «Näet, rätiga raadio jäl siin!»

inemine om näo perrä tutva, a ma tiia-i, mis täl nimi om. Kõnõlõmada tuust, mis mõttõ näil omma mi valla iistvidämisega.

Mul om plaan säädtüse muutmisõs. Ku kandidaadi omma väl-lä hõigatu, sõs panda kõiki üte-suurudsõ näopildi üteh nimmiga uulidsa viirde ritta. Nigu vanastõ sotstüü kangõlasõ. Ja las nä ripusõ säääl kas vai valimispäälgi. Et inemise es pidänü valimiisi aigu põrsast kotih ostma.

MUDA MARI

Kuuluda

Teemi elektritõid. Tel 520 5016.

Telli Uma Leht
Võromaalt peri sõbralõ, tutvalõ vai sugulasõlõ!

6 kuud – 6 €, 12 kuud – 12 €, e-arvõ püsिमassuleping 0.85 €.

Telli saa ExpressPostist:
tellimine.ee/umaleht

Võrokeeline raadiosaadõ
«Vahtsõmbat Võromaalt!»
Vikerraadion egä neläpäävä kell 17.05.